

# 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Malatya’da Yaşanan Afetler, Sosyal, Ekonomik Krizler ve Yardım Faaliyetleri

## Disasters, Social, Economic Crises and Aid Activities in Malatya in the Last Quarter of the 19th Century

Abdurrahim Fahimi AYDIN\*

### Öz

*Deprem, yangın, kıtlık, çekirge istilaları, muhacir, Ermeni meselesi ve kolera gibi afetler 19. yy son çeyreğinde Malatya’da talihsiz felaketlerin yaşanmasına neden olmuştur. Yaşanan her yıkıcı olay başka bir felaketi tetiklemiştir. Başlangıçta meseleler mahallî tedbirlerle çözülmeye çalışılsa da bu tedbirler yeterli olmamıştır. Devletin ve halkın müşterek yardımları ile sorunlar çözülmeye çalışılmıştır.*

*Osmanlı Devleti muhacirleri iskân ederken birtakım ilkeler edinmiştir. Bu ilkelerin temel amacı ise muhacirlerin işlerini temin etmektir. Muhacirlerin, yardımlarla maaşlerini temin etmelerini ve barınabilecekleri bir düzen kurulmuştur. Savaş yıllarında gıda maddelerine olan talebin artması, üretimin düşmesi ve ulaşım yollarının kapanması sonucu ithalatın durmasıyla karaborsa yaygınlaşmıştır. Yoksul halkın, ordunun ve devlet memurlarının işleri için gerekli besin maddelerinin ve temel tüketim maddelerinin sağlanması ve fiyat artışlarının önlenmesi için devlet yoğun çabalar harcamıştır. Spekülasyonla mücadele için temel tüketim maddelerine narh konulmuştur. Kolera salgını ile mücadele için kordon ve tahaffuzhaneler açılmış, burada kalanların işleri karşılanmıştır. Depremdeki hasar ve maddi kaybın büyüklüğü nedeniyle afetzedelerin yaralarının sarılması için bütün Osmanlı vilayetlerinde Malatya afetzedeleri için yardım toplanması kararlaştırılmıştır. Malatya halkı zor dönemlerden geçerken devlet ve millet kaynaşmasının güzel bir örneği gösterilerek ihtiyaç duyulan alanlarda iane faaliyetlerinde bulunulmuştur.*

**Anahtar Kelimeler:** Afet, Yangın Deprem, Salgın, Muhacir, Yardım, Malatya

### Abstract

*Disasters such as earthquakes, fires, famine, locust invasions and cholera caused unfortunate disasters in Malatya in the last quarter of the 19th century. In addition to all these, the immigrant and Armenian question has deepened the issues. Each devastating event triggered another disaster. Although the issues were tried to be resolved with local measures at the beginning, these measures were not sufficient. Problems were tried to be solved with the joint aid of the state and the people. The Ottoman Empire has acquired a number of principles while settling the refugees. The main purpose of these principles is to provide food for immigrants. An order has been established in which they can provide their salaries and shelter within the*

Makale Geliş Tarihi: 27.07.2021. Makale Kabul Tarihi: 14.11.2022.

Araştırma Makalesi / Künye: AYDIN, Abdurrahim Fahimi, “19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Malatya’da Yaşanan Afetler, Sosyal, Ekonomik Krizler ve Yardım Faaliyetleri”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD)*, Sayı: 31, Cilt: 16, 2022, s. 103-124

\* Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İİBF. E mail:abdurrahim.aydin@inonu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1100-7147.

*Gazi*

Akademik  
Bakış

103

Cilt 16  
Sayı 31  
Kış 2022

*framework of humanitarian aid. The black market became widespread with the increase in demand for foodstuffs during the war years, the decrease in production and the cessation of imports as a result of the closure of transportation routes. The state has made intensive efforts to provide the necessary nutrients and basic consumer goods for the feeding of the poor people, the Army and civil servants, and to prevent price increases. In order to combat speculation, basic consumption items have been pledged.*

*Cords and lazaretto were opened to combat the cholera epidemic, and the rest of the food was met. Due to the magnitude of the damage and financial loss in the earthquake, it was decided to collect aid for the victims of Malatya in all Ottoman provinces in order to heal the wounds of the disaster victims. While the people of Malatya were going through difficult times, they showed a good example of the fusion of the state and the nation, and carried out contractual activities with the state in needed areas.*

**Key Words:** Disaster, Fire, Earthquake, Epidemic, Immigrant, Aids, Malatya

## Giriş

Malatya, iktisadi ve kültürel zenginliğe sahip Anadolu'daki ilk yerleşim yerlerinden biridir. Malatya, Yavuz Sultan Selim döneminde 1516 senesinde Memluk idaresinden Osmanlı idaresi altına girmiş ve bu tarihten itibaren sınır şehri olma özelliğini kaybetmiştir. Tarih boyunca hareketliliğini kaybetmeden sürdüren Malatya, 19. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren çeşitli felaketlere sahne olmuştur.

Malatya'da görülen yangınlar büyük maddi manevi zarara ve sıkıntılara yol açmıştır. Yangınlar Malatya'nın binlerce yıllık yapısını yalnızca silip süpürmekle kalmamış; ayrıca insan hayatını, toplumsal yaşamı ve ekonomik yapıyı derinden etkilemiştir. 1889 ve 1890 yıllarında meydana gelen yangın, çarşıdaki yaklaşık 1.000 dükkân, 2 cami, 2 han ve 20 kadar da evin yanmasına sebep olmuştur. 3 Mart Malatya depremi, şehri tahrip edip pekçok insanın ölümüne sebep olmuştur. Bu felâkette 1300 kişi ölmüş, 1200 ev, dört cami ve çok sayıda dükkân yıkılmış, ertesi yıl yerlerine yenileri yaptırılmıştır. 1893 kolera salgınında da 896 kişinin öldüğü tespit edilmiştir.<sup>1</sup> felaketler, bölge ekonomisini alt üst etmiş; vergilerin düşüşüne neden olmuş ve devletin mali yapısını olumsuz etkilemiştir.

Bu dönemde Malatya'yı etkileyen bir diğer mesele ise muhacir konusudur. Artan göçmen sayısı ve sorunların çözümü için farklı bir kurumsal yapı şeklinde "Muhacir Komisyonları"nın kurulması zaruri olmuştur. Osmanlı Devleti muhacirleri Malatya'ya iskân ederken birtakım ilkeler edinmiştir. Bu ilkelerin temel amacı, muhacirlerin en kısa sürede iaşelerini temin etmek, sosyal hayata uyumlarını ve rahat bir hayat yaşamalarını sağlamaktır. Muhacir meselesi, yangın, deprem, salgınlar, çekirge istilası Malatya'da ciddi bir ekonomik ve toplumsal sarsıntıya neden olmuş, Ermeni isyanları da tüm bunlara ek olarak meseleleri derinleştirmiştir. Yaşanan her yıkıcı olay başka olayı tetiklemiştir. Afetlerin etkisi, sadece olayın meydana geldiği za-

1 Göknur Gögebakan, "Malatya", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2003, s.468-473.

manla sınırlı kalmamış gelecek dönemleri de olumsuz etkilemiştir. Malatya, birbirini tetikleyen birden fazla afet, sosyal-ekonomik meselelerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Felaketlerin ortaya çıkardığı sosyal ve iktisadi meseleler, Malatya ve Osmanlı’yı uzun süre meşgul etmiş, her açıdan olumsuz derin izler bırakmıştır. Halk kendi çabası ve devletin yardımları ile bu meselelerden kurtulmaya çalışmıştır.

### **Halkın Yardım Faaliyetleri**

Malatya halkı, zor dönemlerden geçerken devlet ve millet kaynaşmasının güzel bir örneğini göstererek devlet ile birlikte ihtiyaç duyulan alanlarda iane faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu yardımların çoğu Malatya’da yaşanan felaketler için yapılmış, ülke genelindeki iane faaliyetlerine de katkıda bulunmuştur. Telgrafhane, kışla, Gureba hastahanesi, cami, mektep, çarşı, dere ıslahı ve donanma ianesine halk cömertçe yardımda bulunmuştur. Bu sıkıntılı dönemi dayanışma göstererek daha rahat atlatılmaya çalışılmıştır. Bu faaliyetleri şu şekilde açıklayabiliriz:

Sağlıkla ilgili konularda Malatya halkı duyarlılık göstererek yardımda bulunmuştur. Sağlık Dâhiliye Kalemî tarafından Mamuretülaziz Valiliğine 22 Aralık 1894 tarihinde gönderilen yazıda; Malatya kasabasında açık bir şekilde akan su, bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkmasına yol açtığından 3.040 arşın uzunluğu, 1,5 arşın derinliği ve 1 arşın genişliğinde olmak üzere keşif gereği 72 bin kuruşla bir meccra yapılması ve söz konusu meblağdan 24.380 kuruşun suyun akış istikametinde bulunan ev ve arazi sahiplerinin yardımı olarak tahsil edilmesi istenmiştir.<sup>2</sup> Şehri kirleten ve şehirde hastalığa neden olan nehrin temizlenmesi hususunda, Malatya halkı sorumluluk olarak yardım faaliyetlerine katılmıştır. 27 Mart 1911 tarihinde Maliye Nezareti’ne gönderilen telgrafta: Malatya’nın ortasından akan Dirmesih Nehrinin meccrasının temizlenmesi, masraflarına karşılık olmak üzere belediyece halktan alınan paranın “vergi” adıyla alınmamasına, suyun bahçelere adil ve eşit bir şekilde dağıtımına, istihdam edilen görevlilerin ücretlerinin karşılanmasına ve ark üzerindeki köprülerin bakım masraflarına karşılık alınan meblağın “yardım” olduğu belirtilmiştir. Bu işlemler için harcanan 10 bin kuruş, emlak ve arazi sahiplerinden “sulama ücreti” yardımı olarak alınmıştır. Bu, ücretin vergi olmadığı belirtilmiştir.<sup>3</sup>

*Diğer yardımları şu şekilde sıralayabiliriz:*

- 20 Ekim 1907 senesinde Malatya ile vilâyet merkezi olan Mamuretülaziz arasındaki İzoli köyünde halkın yardımlarıyla inşa ettirilen telgrafhaneye, telgraf makinesinin nakledilerek haberleşmeye başlandığı Dâhiliye Mektubî Kalemine bildirilmiştir.<sup>4</sup>
- Dâhiliye Dairesi’nden Mamuretülaziz vilâyetine 11 Mart 1890 tarihinde

2 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemî (DH-MKT), 295/54.

3 BOA, Dâhiliye Nezâreti İdare DH-İD, 40/1

4 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemî DH-MKT, 1206/82

gönderilen yazıda, Malatya’da halkın fedakârca yardımlarıyla yapımına başlanan ve büyük bir bölümü ortaya çıkarılan kışlanın tamamlanması için gerekli para (yirmi beş bin kuruş) mahallî belediye bütçesinden karşılandığı bildirilmiştir.<sup>5</sup>

- Yıldız Sarây-ı Hümâyûnu Başkitâbet Dâiresi’ne 31 Temmuz 1897 tarihinde Serkâtib tarafından gönderilen yazıda, Malatya’da halkın yardımlarıyla inşası tamamlanan Gureba Hastanesine Sultan II. Abdülhamit’in adına nispetle Hamidiye adının verileceği bildirilmiştir.<sup>6</sup>
- Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine 9 Şubat 1910 tarihinde Mamuretülaziz vilayetinden gönderilen Telgraf ta, Osmanlı donanmasına yardım amacıyla Malatya Mutasarrıflığın’ca toplanan 26.750 kuruşun ilgili komisyona gönderileceği bildirilmiştir.<sup>7</sup>
- 1893’teki depremde ağır hasar alan 32 dükkân yardımsever Malatyalılar tarafından borçlanılarak yapılmıştır. Yapımı tamamlanan 32 dükkân kirasıyla inşaat borçları ödenmiş ve ibtidâi okullarının masrafları ile öğretmen maaşları karşılanmıştır.<sup>8</sup>
- Harbiye Nezâret-i Aliyyesine 22 Aralık 1908 tarihinde gönderilen yazıda Malatya’da Jandarma Dairesi altında bulunan 7 adet dükkânın Malatya İptidai Mektebinin masraflarına karşılık olmak üzere ahalinin yardımlarıyla inşa edildiğinden mahallî zabıtaca el konulan dükkânlara yapılan müdahalenin önlenmesi istenmiştir.<sup>9</sup>
- Sadâret Mektub-î Kalemî Dâhiliye ve Mâliye Nezâret-i Celîleleri’ne 19 Ekim 1897 tarihinde gönderilen yazıda, Malatya’da yapılan Hamidiye Camii’nin inşa masrafları olan 443 bin 16 kuruştan iane olarak ödenen miktar çıkarıldıktan sonra geriye kalan 221 bin 58 kuruşun Maliye Hazinesinden karşılandığı bildirilmiştir.<sup>10</sup>
- Bâb-ı Âlî Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti’ ne Darendede Kaymakamlığının 11 Kasım 1919 tarihli yazısında: Darendede halkın Maraş’ta Ermenilerden zülüm gören Müslümanlara yardıma hazır olduğu, bu konuda yardım ihtiyacı görüldüğü takdirde bütün varlıklarıyla Darendede’nin mâlen ve bedenen hizmete hazır olacakları bildirilmiştir.<sup>11</sup>

5 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemî DH-MKT, 1603/82

6 BOA, İrâde-i Hususi İ. HUS, 55/1

7 BOA, Dâhiliye Nezâreti Muhaberat-ı umumiye DH-MUİ, 130/7

8 Danyal Tekdal, “Osmanlı Modernleşme Döneminde Bir Taşra Okulu: Malatya Erkek Rüştiyesi (1870-1899)“ *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, sayı:12/3, 2020, s.376.

9 BOA, Maarif Nezâreti Mektubî Kalemî MF-MKT, 1077/59

10 BOA, Bâbîâlî Evrak Odası BEO, 1026/769

11 Başbakanlık Devlet Arşivleri, *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri (1918-1919)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları, Ankara 2002, s.115-116.

Osmanlı Devleti, ordunun iaşesinde önemli gayretler sarf edenler ve dokuma imalatında başarı gösterenleri taltif etmiştir. Dokuma yapan fabrikalarda yararlılık gösteren çalışanları ve sektörün ilerlemesi için katkı sağlayanları teşvik etmek amacıyla nişanlar vermiştir. Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûs Müdüriyeti'ne 2 Nisan 1917 tarihinde gönderilen yazıda, seferberliğin başlangıcından itibaren Osmanlı ordusunun kışlık ihtiyacına ait verdiği sözü, kurallarına uygun bir şekilde yerine getiren ve askerler için kıyafet dikilmek üzere 1.797 bin arşın elbiselik kumaş bağışlayan Malatya'da Fabrikatör Mehmet Bey'e dördüncü rütbeden Mecidî Nişanı verilmiştir.<sup>12</sup> Ayrıca Dâhiliye Nezâreti tarafından Malatya Mutasarrıflığı'na 28 Kasım 1917 tarihinde gönderilen yazıda, uzun süredir Malatya Belediye Başkanı olup, güzel hizmetlerde bulunan ve Osmanlı ordusuna katılmak üzere Malatya'dan gelip geçen askerî birliklerin her türlü ihtiyacını karşılayıp ordunun iaşesinde de önemli gayretleri görülen Hacı Mehmed Efendi'nin dördüncü rütbeden Mecidî Nişanı'yla ödüllendirildiği bildirilmiştir.<sup>13</sup>

### Malatya Yangınları Dolayısıyla Yapılan Yardımlar

1889 Kasım ayında Malatya'da çıkan yangında, çarşıdaki 1000'den fazla dükkân, içindeki mal ve eşyalarla birlikte bir gecede kül olmuştur. Dükkânlar kısa süre içerisinde yeniden inşa edilerek işletmeye açılmışsa da daha bir yıl geçmeden yeni bir yangın felaketi ortaya çıkmıştır. Devlet bu kapsamda Malatya'ya yönelik yardım faaliyetlerinde bulunmuştur. Mamuretülaziz Valiliğinden Sadaret yüksek huzuruna gönderilen 23 Kasım 1890 tarihli telgrafta, Malatya'daki yangında meydana gelen zararın 20 bin liradan fazla olduğu bildirilmiştir. Bir yıl önceki yangından dolayı sıkıntı içinde bulunan tüccar ve esnafa Hicaz Demiryoluna yardım için toplanan paradan bir miktarın tahsis edilmesi ve ihtiyaç içinde bulunan halkın mümkün olduğu ölçüde maişetlerinin temini istenmiştir.<sup>14</sup> Ayrıca Dâhiliye Mektubî Kalemi Mamuretülaziz Valiliğine 23 Kasım 1890 tarihinde gönderilen yazıda: Malatya yangınında yanmış olan, mütevellileri fakir kimselerden oluşan vakıfların inşası için Sultan II. Abdülhamid tarafından yardım amacıyla ödenecek 50 bin kuruşun Dâhiliye Nezareti ödeneğinden mahsup edilmek üzere Mamuretülaziz Valiliği'nce karşılanması istenmiştir.<sup>15</sup> Birincisinden daha geniş alana yayılan ikinci yangın, 1200 dükkânı kül etmiştir. Malatya sancak merkezinde oluşturulan komisyon aracılığıyla fakir afetzedelerin beslenme ve barınma ihtiyaçları giderilmiş, ayrıca kalıcı barınakların yapılması için nakdi yardım yapılmıştır. Yardım yapılırken Müslim-gayrimüslim ayrımı yapılmamıştır. Örneğin Mamuretülaziz' den Sadâret-penâhî'ye 9 Kasım 1895 gönderilen telgrafta, Malatya'da evleri yanan, mal ve eşyaları zayı olan Ermenilerin iskân ve iaşelerinin sağlanması, Ermenilerden fakir ve ihtiyaç içinde bulu-

12 BOA, Dâhiliye Nezareti Hukuk Evrakı DH-KMS, 44-1/21

13 BOA, Dâhiliye Nezareti Hukuk Evrakı DH-KMS, 46-2/14

14 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi DH-MKT, 1783/111

15 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi DH-MKT, 117/36

nanların büyüklerine 300 ve küçüklerine 200 dirhem ekmecek kadar zahire verilmesi, evlerinin inşaatının hızlandırılması ve münasip mahallere yerleştirilmeleri istenmiştir.<sup>16</sup>

### **Malatya Depremlerinde Zarar Gören Halka Düzenlenen İane Kampanyaları ve Devlet Tarafından Yapılan Yardımlar**

1893 kışının en şiddetli döneminde, 3 Mart 1893 te Malatya'yı harabeye dönüştüren yıkıcı bir deprem yaşanmıştır. Malatya depremi nedeniyle özel bir komisyon tarafından hazırlanan rapora göre: toplam 885 kişi ölmüş, 164 kişi yaralanmış, 7262 göz oda ve 2719 ev tümüyle viraneye dönmüştür. 10020 çeşitli hayvan ise yıkıntılar arasında kalarak yok olmuştur. 31 cami tamamıyla viraneye dönüşmüş, 95 cami kısmen yıkılmıştır.<sup>17</sup> Ayrıca influenza ve dang<sup>18</sup> hastalıklarının halk arasında yayılmaya başladığını bildirmiştir. Depremdeki hasarın ve maddi kaybın büyüklüğü nedeniyle afetzedelerin yaralarının sarılması için Sultan II. Abdülhamit'in fermanı doğrultusunda bütün Osmanlı vilayetlerinde Malatya afetzedeleri için yardım toplanması kararlaştırılmıştır. Yardım faaliyetleri ile vilayetlerden gönderilen deprem iane yardımları vilayetlere göre şu şekilde gerçekleşmiştir.

- Aydın vilâyetince Malatya'da depremden zarar görenler için farklı tarihlerde toplam 4.305 kuruşluk ianede bulunduğu, 30 Mayıs 1893 tarihli Telgrafnâme ile Aydın Vâlî Vekili Defterdâr Refik tarafından Sadâret makamına bildirilmiştir.<sup>19</sup>
- Malatya'da depremden zarar görenlere iane olmak üzere Basra nakibüleşrafi<sup>20</sup> 5.000 kuruş vermiştir. Malatya ianesi olarak Celâl Bey Hanı'nda bulunan Şentop Efendi'den alınan 1.600 kuruşun mahalline Crédit Lionne Bankası aracılığı ile havale edildiği, Basra Vâlî Vekili Emin tarafından 18 Mart 1893 tarihli telgrafnâme ile Sadâret makamına bildirilmiştir.<sup>21</sup>
- Malatya'da depremden zarar görenler için Beyrut vilâyetinden toplam 27.090 kuruşun Bank-ı Osmanî'ye teslim edildiği, Beyrut Vâlisi Halid tarafından 3 Nisan 1893 tarihli telgrafnâme ile Sadâret makamına bildirilmiştir.<sup>22</sup>

16 BOA, Yıldız Arşivi Hususi Y. A. HUS, 339/30

17 Selahattin Satılmış, "1893 Malatya Depremi ve Afet Yönetimi", *OTAM*, Sayı: 39, 2016, s.145-150.

18 Dang Humması (Dengue Fever) tüm dünyada tropikal ve subtropikal bölgelerde endemik olarak görülen, şiddetli grip benzeri semptomlara neden olan viral bir hastalıktır. Kırılmış gibi kemik ağrılarına neden olduğu için 'kırık kemik humması' olarak da bilinir. Etkeni flavivirüs ailesinden Dang virüsüdür. Dang virüsünün bilinen 4 tipi vardır. Bir tipten hastalık geçirenler diğer tipleriyle de tekrar hastalanabilirler.

19 BOA, Bâbîâlî Evrak Odası BEO, 209/15641

20 Hz. Muhammed'in soyundan gelenlerle ilgilenmek üzere kurulan teşkilattır.

21 BOA, Bâbîâlî Evrak Odası BEO, 249/18640

22 BOA, Bâbîâlî Evrak Odası BEO, 191/14257

- Malatya'da depremde zarar görenlere yardım amacıyla Edirne vilâyetinden 5.983 kuruşun postaya teslim edildiği, Vâlî-i Edirne es-Seyyid Abdurrahman Nureddin tarafından 27 Mayıs 1893 tarihinde Sadaret makamına gönderildiği resmi yazı ile bildirilmiştir.<sup>23</sup>
- Halep vilâyetinin Malatyalı depremzedelere iane olarak 188 kuruş 10 paranın Bank-ı Osmanî'nin Halep şubesine 17 Temmuz 1894 tarihinde teslim edildiği, Vâlî vekili İbrahim Edhem bin Ferhad tarafından Sadaret makamına resmi yazı ile bildirilmiştir.<sup>24</sup>
- Malatya'da depremde zarar görenler için Kosova vilâyetinden 1.220 kuruşun postaya teslim edildiği, Kosova Vilâyeti Mektûbî Kalemî tarafından 13 Mayıs 1893 tarihinde Sadaret makamına bildirilmiştir.<sup>25</sup>
- Malatya'da depremde zarar görenler için Kudüs Mutasarrıflığından<sup>26</sup> 10.499 kuruş 75 santimin Panasyan Bankası aracılığı ile gönderildiği, 1 Ekim 1894 tarihinde Kudüs-i Şerîf Sancağı Mutasarrıflığı tarafından Dâhiliye Mektubî Kalemine bildirilmiştir.<sup>27</sup>
- Malatya'da depremde zarar görenler için Limni Mutasarrıflığından 937 kuruşun resmi yazı ile gönderildiği, 19 Kasım 1894 tarihli yazıda bildirilmiştir.<sup>28</sup>
- Malatya'daki depremzedeler için Midilli Mutasarrıflığından 3.325 kuruş gönderildiği, 20 Kasım 1894 tarihli resmi yazı ile bildirilmiştir.<sup>29</sup>
- Malatya depremzedelerine yardım olmak üzere Sakız Mutasarrıflığından 2.375 kuruşun gönderildiği, 30 Eylül 1894 tarihli tahrirat ile bildirilmiştir.<sup>30</sup>
- Malatya kasabası ile civarında meydana gelen depremde zarar görenlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere Selanik'in hamiyet sahibi ahali-sinden toplanan 126 adet Osmanlı altının Dersaadet'te Bank-ı Osmanî vasıtasıyla İstanbul'a gönderildiği, 26 Mart 1893 tarihli telgrafnâme ile Selanik Vâlîsi es-Seyyid Mustafa Vehbi tarafından Sadâret makamına bildirilmiştir.<sup>31</sup>

23 BOA, Bâbîâlî Evrak Odası BEO, 216/16168

24 BOA, Bâbîâlî Evrak Odası BEO, 490/36743

25 BOA, Bâbîâlî Evrak Odası BEO, 216/16168

26 Sancağa veya livâya gönderilen idareci

27 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemî DH-MKT, 289/67

28 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemî DH-MKT, 309/7

29 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemî DH-MKT, 309/28

30 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemî DH-MKT, 289/43

31 BOA, Bâbîâlî Evrak Odası BEO, 190/14178

*Gaz*

Akademik  
Bakış

109

Cilt 16  
Sayı 31  
Kış 2022

- Malatya’da depremden zarar görenler için Siroz Mutasarrıflığı’ndan 10 adet Osmanlı altınının postaya teslim edildiği, 18 Mart 1894 tarihli Sadâret makamına Selanik Vâlîsi es-Seyyid Mustafa Vehbi tarafından gönderilen yazıda bildirilmiştir.<sup>32</sup>
- Malatya’da depremden zarar görenler için Suriye vilâyetine tahsis edilen 47 bin kuruştan ödenme yapılmayıp, baki kalan 10 bin kûsur kuruşun bir an önce tahsil edilip gönderileceği, Sadaret makamına 23 Kasım 1893 tarihli Suriye Valisi Şerif Mehmet Rauf tarafından bildirilmiştir.<sup>33</sup>
- Malatya’da meydana gelen depremden zarar gören ahali için Trabzon vilâyetinden iane olarak 13.000 kuruşun postaneye teslim edildiği, Mamuretülaziz Vilâyet-i Aliyyesine 20 Haziran 1893 tarihinde gönderilen pusula ile bildirilmiştir.<sup>34</sup>
- Malatya’da depremden zarar görenler için Yanya vilâyetinin Leskovik kazasından 185 kuruşun Dersaadet’te Balıkpazarı’nda Kostanti Manesti tarafına poliçe olarak gönderildiği, 30 Temmuz 1893 tarihli Yanya Vâlîsi Ahmet Hıfzı tarafından sadaret makamına bildirilmiştir.<sup>35</sup>
- Malatya’da depremden zarar görenler için Beyrut vilâyetinden toplam 27.090 kuruşun Bank-ı Osmanî’ye teslim edildiği, 3 Nisan 1893 tarihli telgrafname ile Sadâret makamına Beyrut Valisi Halid tarafından bildirilmiştir.<sup>36</sup>
- Malatya’da meydana gelen depremden zarar gören ahali için Manastır ve Cezayir-i Bahr-ı Sefid (Akdeniz Adaları) valiliklerinin 1786 kuruş yardımında bulunduğu, Dâhiliye Nezareti’ne 2 Aralık 1894 gönderilen yazı ile Mamuretülaziz eski Valisi Mehmet Enis tarafından bildirilmiştir.<sup>37</sup>

Toplamda tüm bu vilayetlerden 1893 depremi için 1572,48 lira ve 136 Osmanlı altını gelir elde edilmiştir. Ayrıca Sultan II. Abdülhamit 500 çadırın redif<sup>38</sup> depolarından, İânei Hastagân Komisyonu’nun kasasında bulunan paradan 500 liranın ve Hazine-i Hassa-i Şahaneden 300 liranın acil

32 BOA, Bâbîâlî Evrak Odası BEO, 401/30007

33 BOA, Bâbîâlî Evrak Odası BEO, 370/27694

34 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemî DH-MKT, 70/17

35 BOA, Bâbîâlî Evrak Odası BEO, 261/19529

36 BOA, Bâbîâlî Evrak Odası BEO, 196/14676

37 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemî DH-MKT, 292/57

38 Redif askerî teşkilâtı, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye adıyla oluşturulan yeni orduya destek sağlamak için 8 Temmuz 1834’te Redif Kanunnamesi’nin çıkarılmasıyla oluşturulmuştur.



bir şekilde Malatya’ya gönderilmesini emretmiştir.<sup>39</sup> Fakat Hâssa Hazinesi Nezaretine 6 Mart 1893 tarihli Mamuretülaziz Valiliği’nden gönderilen telgrafta Malatya’da depremden dolayı felâkete uğrayan halka padişahça ayrılan meblağın henüz gönderilmediği ve depremden zarar görenlerin sefalet içinde buldukları için Sultan II. Abdülhamid tarafından tahsis edilen 300 liralık yardımın acilen afetzedelere gönderilmesi istenmiştir.<sup>40</sup> İzoli ve Subaşı nahiyelerinde 1905 depremindeki kayıplar için halka devlet tarafından yardımlar yapılmıştır. Mamuretülaziz den Dâhiliye Nezaretine gönderilen 8 Aralık 1905 tarihli telgrafta; deprem sebebiyle Malatya sancağının İzoli nahiyesine bağlı köylerde 2 cami, 1 medrese, 1 türbe, 1 değirmen ve 514 evin tamamen ve 15 evin kısmen yıkılıp 3 cami ile 31 evin zarar gördüğü, 35 ölü, 33 yaralı ve 5 hayvanın telef olduğu bildirilmiştir. Subaşı nahiyesinde ise 54 evin harap olup 1 ölü ve 2 yaralı bulunduğu tespit edilmiştir. Ahalinin huzur ve rahatlarının temini için ilk etapta harcanmasına ihtiyaç duyulan 10 bin liraya ilâveten 10 lira daha gönderileceği bildirilmiştir.<sup>41</sup>

### Ermeni Meselesi Kapsamında Ermeni Vatandaşlara Yapılan Yardımlar

Birinci Dünya Savaşı içinde Ermenilerin ayaklanmaları sonucu çıkan büyük olayların önüne geçmek maksadı ile Osmanlı Hükûmeti, Tehcir kanunu’nu çıkarmıştır. 27 Mayıs 1915 tarihli bu geçici kanun, “*vakt-ı seferde icrâât-ı Hükûmete karşı gelenler için cihet-i askeriyece ittihaz olunacak tedâbir hakkında kanun-ı muvakkat*” adını taşımakta ve burada Osmanlı Devleti’ne karşı casusluk ve hıyanetleri görülenlerin ayrı ayrı veya birlikte savaş alanlarından uzak yerlere gönderilmesi istenmektedir. Sevk ve iskâna tabii tutulan Ermenilerin can güvenliği ile her türlü iaşe ve ibatelerinin karşılanıp mallarının korunması özellikle savaş bölgelerinde gereken önlemleri almaya karar vermiştir.<sup>42</sup> Tehcir İşiyile; Dâhiliye, Harbiye, Mâlîye, Adalet ve Hâriciye Nezaretleri ilgilenmiş ve Dâhiliye Nezareti’ne bağlı olarak: *Muhacirin Komisyonu, İskân-ı Aşâir ve Muhacirin Müdüriyeti, Emvâl-i Metrûke Komisyonları ve mahalli komisyonlar uğraşmıştır.*<sup>43</sup> Dâhiliye Mektubu Kaleminden Maliye Nezareti’ne gönderilen 9 Haziran 1909 tarihli ve 527 numaralı tezkerenin cevabında; hasta, yaralı ve muhtaç bir şekilde Malatya’ya gelen Ermenilerin Harput’a kadar üç günlük masrafları olan 750 kuruşun Mamuretülaziz Valiliği’nin bu seneki; Mart, Nisan, Mayıs ayları harcırahı olarak ödenmesine izin verilen 5.055 kuruştan karşılanarak, mahsup işleminin icrasının mahallî Defterdarlığı’na tebliği lüzumu Muhasebe ifadesiyle beyan olunduğu

39 Satılmış, “1893 Malatya Depremi ve Afet Yönetimi”, s. 160.

40 BOA, Bâbüâlî Evrak Odası BEO, 165/12353

41 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi DH-MKT, 1031/14

42 Ahmet Tetik vd., *Ermeni Komitelerinin Amaçları ve Eylemleri (Meşrutiyetin İlanından Önce ve Sonra)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008, s.176.

43 Azmi Süslü, “Tehcir Olayındaki Gerçekler” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 1/6, 1991, s. 279.

bildirilmiştir.<sup>44</sup> Ayrıca, Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 24 Temmuz 1919 tarihli yazıda: Malatya, Mardin, Urfa ve Diyarbakır havalisindeki tehirden dönenlerin işlerine nezaret etmek ve ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmak üzere Dr. Mirza Ketenciyan Efendi görevlendirildiği bildirilmiştir. Kendisine kolaylık gösterilmesi için ilgililere emir verilmiştir.<sup>45</sup>

### **Salgın ve Çekirge İstilasının Yol Açtığı Felakete Yönelik Yapılan Yardımlar ve Alınan Önlemler**

Osmanlı coğrafyasında veba ve kolera büyük felakete yol açmış tüm sosyal ekonomik demografik yapıyı alt üst etmiştir. Özellikle askeri ve iktisadi alanda büyük yıkıma neden olmuştur. 29 Haziran 1789 tarihinde Sadaret makamına gönderilen mektupta: Malatya'da meydana gelen veba sebebiyle savaş erbabı vefat ettiğinden başka yerlerden temin edilen 500 seçkin süvarinin bahşiş ve diğer masraflarının Malatya Mutasarrıfı Seyyid Ömer Paşa tarafından karşılandığı bildirilmiştir.<sup>46</sup> 1892 yılında Malatya'da kolera salgını vuku bulmuştur. Bu durum Malatya'yı derinden etkilemiştir. Maddi bir buhranı yaşayan Osmanlı Devleti, bütün imkânlarını seferber ederek salgının meydana geldiği yerlere başta doktor ve ilaç olmak üzere sıhhi ve tıbbi imkânlarını sevk etmiştir. Dâhiliye Nezareti'ne 10 Nisan 1893 tarihinde yazılan yazıda: Malatya'da Belediye Dairesi'ndeki eczanede tıbbî eczamanın yokluğuyla beraber çeşitleri dahi olmadığından gerektiğinde fakir halka ücretsiz verilmek üzere gönderilen defterde yazılı tıbbî eczaların temin edilerek mümkün olduğu şekilde süratle doğruca Malatya'ya gönderilmesi istenmiştir.<sup>47</sup> Mamuretülaziz Vilâyet-i Behiyyesi'ne 26 Temmuz 1890 tarihinde gönderilen yazıda ise: Malatya Hapishanesi'ndeki tutuklu hastalar için harcanan ilaç ücretlerinin ödenmesi istenmiştir.<sup>48</sup> 11 Temmuz 1894 tarihinde Dâire-i Sadâret makamına gönderilen yazıda; Malatya'nın Elbistan kazasının Fahreddinhanı ile Kurdelayehanı mevkilerinde 2 tahaffuzhane, Polat derbendi, Gökçayır ve Kolla taraflarında 3 kordon kurulması, istihdam edilecek doktor, memur ve gardiyanların maaşları ve ecza bedeli olarak 11.300 kuruşun sarfına ve Malatya'nın Behisni gelirlerine karşılık Pazarcık kazasının Yumallicerit ve Gölbaşı mevkilerinde 2 tahaffuzhane, Altinköprü, Kısıkdeğirmen ve Karamanhanı değirmeni taraflarında 3 kordon kurularak doktor, memur ve gardiyan maaşlarıyla ecza bedeli olan 6.450 kuruşun harcanmasına izin verildiği bildirilmiştir.<sup>49</sup> 1890'lı yıllarda önemli bir ticaret ve sanayi merkezi olan Arapgir bu salgından etkilenmiştir. Devlet bütün imkânlarını seferber ederek çeşitli alanlarda yardımda bulunmuştur. Bu kapsamda, Sıhhiye Nâzırı'nın 28 Ağustos 1894 tarihinde sadaret makamına gönderdiği yazıda: Anadolu'nun bazı yerlerinde ve özellikle de Arapgir'de devam etmek-

44 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi DH-MKT, 2852/4

45 BOA, Dâhiliye Nezâreti Asayiş Kalemi DH-EUM. AYŞ, 17/8

46 BOA, Cevdet-i Sıhhiye C. SH, 28/1395

47 BOA, Bâbiâh Evrak Odası BEO, 182/13593

48 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi DH-MKT, 1746/77

49 BOA, İrâde-i Dâhiliye İ. DH, 1314/8

te olan koleranın ortadan kaldırılması için gerekli sağlık tedbirlerinin alınmasının ve gerekli yardımların yapılmasının ek olarak Malatya’da bulunan Dr. Blao’nun Arapgir’e gönderildiği bildirilmiştir. Ayrıca Ankara’da bulunan doktorların koleranın hüküm sürdüğü Erzincan ve Arapgir’e gönderileceği bildirilmiştir.<sup>50</sup> Kolera salgını ile mücadele için açılan kordon ve tahaffuzhanelerde<sup>51</sup> kalanların işeleri karşılanmıştır. Bu kapsamda Dâhiliye Mektubî Kalemin’den Mamuretülaziz Valiliği’ne gönderilen 24 Mayıs 1894 tarihli ve 642 numaralı yazıda: Malatya sancağındaki Hasan Çelebi Tahaffuzhanesi’nde bulunan ve muhtaç durumda olduğu anlaşılan 11 yolcuya günlük 8 kıyye 100 dirhem ekmek verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.<sup>52</sup>

Kolera salgını tekrar 1910 tarihinde Malatya’da da zuhur etmiştir.<sup>53</sup> Kolera ile mücadele 1912 tarihine kadar devam etmiş, sosyal ve ekonomik yapıda bundan etkilenmiş, eğitim ise sekteye uğramıştır. Mamuretülazizden Ma’ârif Nezâret-i Celîlesi’ne 27 Ağustos 1894 tarihinde gönderilen telgraf-nâmede: Koleranın Malatya’da ortaya çıkışı nedeniyle bir sağlık tedbiri olarak vilâyetin genelinde okullar tatil edildiğinden İdadi Mektebi’nin de tatil edildiği, ancak okulların açılması zamanının gelmiş olması ve hastalığın da halen devam ettiği göz önünde bulundurularak mektebin açılıp açılmayacağı hakkında Maarif Nezâreti’nden emir beklenildiği bildirilmiştir.<sup>54</sup> Osmanlı bu konuda salgının önlenmesi için ciddi kurallar getirmiştir. Bu kurallara uymayanlar hakkında adli süreç başlatmıştır. Bu kapsamda, Adliye Nezâret-i Celîlesi’ne 6 Nisan 1899 gönderilen yazıda: Malatya’da 1894 yılında ortaya çıkan kolerada hiçbir resmî sıfatı olmadığı ve ücretle istihdam edilmedikleri halde karantinada beklettirmeyerek Malatya ile Mamuretülaziz arasındaki Fırat Nehri’nden insan geçirdikleri iddia edilen Dostuşağı köyü halkından ve halen hayatta bulunan Cumalı ve Demir oğlu Hasan’ın muhakeme edilmek üzere evraklarının adliyeye gönderilmesi istenmiştir.<sup>55</sup>

Osmanlı devletine bu dönemde musallat olan felaketlerden biri de çekirgenin yol açtığı hasarlardır. Çekirge Osmanlı devletinde tarım alanlarına verdiği zarar afet derecesine ulaşmıştır. Çekirgenin talan ettiği geniş coğrafyada kıtlıklar yaşanmıştır. Geçtikleri bölgelere bıraktıkları yumurtalar ise birkaç ay sonrasında ortaya çıkacak yeni afetlere zemin oluşturmuştur. Çekirge istilası sebebiyle çiftçiye, daha sonradan geri ödenmek üzere, tohumluk desteği vermek gerekmiştir.<sup>56</sup> Malatya’da bu felakete maruz kalan

50 BOA, Sadâret Mektubî Kalemi Evrakı A. MKT. MHM, 553/23

51 Bir bulaşıcı hastalık görüldüğü zaman gerekli sağlık tedbirlerinin alınması, hastaların karantina süresince kalmaları, tedâvilerinin yapılması için kurulmuş sağlık tesisi, karantina yeri.

52 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi DH-MKT, 243/43

53 Türkmen Törelî, “ Osmanlı Devletinde 1910 Tarihinde Meydana Gelen Kolera Salgını Hakkında Önemli Bir Kaynak 1371-1387 ”, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı: XLVI, 2020, s.1383.

54 BOA, Maarif Nezâreti Mektubî Kalemi MF-MKT, 224/10

55 BOA, Bâbîâlî Evrak Odası BEO, 1292/96829

56 Remzi Çavuş, “Osmanlı Devleti’nde Çekirgelere Karşı Mücadele” (1908-1918) “*Osmanlı Bilimi Araştırmaları*”, Sayı: XVIII/2, 2017, s. 65.

Çavuş

Akademik  
Bakış

113

Cilt 16  
Sayı 31  
Kış 2022

halka yönelik yardım yapılmıştır. Bu kapsamda, Mamuretülaziz den Dâhiliye Nezareti'ne 6 Haziran 1905 gönderilen yazıda; Malatya ile çevresindeki köylerde çekirge ortaya çıktığı ve özel talimata uygun olarak ortadan kaldırılması çarelerine başvurulduğu malumatı verilmiştir. Bununla birlikte çekirge sebebiyle meydana gelen hasarın meydana gelişi ve derecesi hakkında detaylı bilginin inceleme sonucu daha sonra verileceği buna göre zarar görenlere yardım miktarının belirleneceği bildirilmiştir.<sup>57</sup>

### Muhacirlere Yönelik Yardımlar

Osmanlı Devleti vilayetlerine göç eden ve sonrasında belli mahallere iskân edilen bütün muhacirlerin birtakım ihtiyaçlarının giderilmesine önem verilmiştir. Zamanla gelenlerin hepsine insanî yardım çerçevesinde maişetlerini temin etmelerini sağlayacak, barınabilecekleri bir düzen kurulmuştur. Bu kapsamda Malatya'da çalışmalar yapılmıştır. Dâhiliye Mektûbî Kalemî Mâliye Nezâret-i Celîlesi'ne 15 Ekim 1908 gönderilen yazıda; Malatya'da misafir olarak bulunan 162 hane Dağıstan muhacirleri için inşa edilecek evlerin masrafları ile çift hayvanı ve edevatı, tohumluk zahire, istimlâk olunacak arazi bedelleri için altı yüz on yedi bin sekiz yüz kuruş ve ikametleri için kiralanacak evlerin ücretleri için de altı yüz otuz iki bin sekiz yüz kuruşun sarfına izin verilerek muhacirlerin ziraattan geri kalmamalarının temini istenmiştir.<sup>58</sup> Ziraat yapabilmeleri için gerekli alt yapı çalışmaları sağlanmış, susuz bölgelere su temini için faaliyette bulunulmuştur. Dâhiliye Kalemî'ne 28 Ocak 1909 tarihinde gönderilen yazıda; Malatya'ya gelen 180 hane Dağıstan muhacirinin iskânları için Yazıhan'daki boş araziden başka uygun bir yer olmadığı, ancak burada akarsu bulunmadığından iki saat uzaklıktaki Kuruçay'dan bir kanal açılıp su getirilmesi için 2 bin liraya ve muhacirlere yapılacak evlerin inşa masrafları için de 632.800 kuruşa ihtiyaç duyulduğundan gerekli paranın muhacirler için ayrılan tahsisattan ödenmesi istenmiştir.<sup>59</sup>

Osmanlı Devleti, karşılaştığı muhaceret sorununu başlarda mahallî tedbirlerle çözmeye çalışmıştır. Dâhiliye Nezareti göçün kontrolü, asayişin korunması, yerleşimin sağlanması, kayıt ve denetleme, geçimlik temini sağlama gibi faaliyetleri gerçekleştirmiştir.<sup>60</sup> Muhacirler için teşkil edilen kuruluşların yanı sıra, diğer sosyal yardım kuruluşlarının göçmenlere yardımları olmuştur. Özellikle Hilâl-i Ahmer, önemli katkı sağlamıştır. Osmanlı uluslararası yardım talep etmiş ise de, İngilizler kamuoyu baskısı nedeniyle göstermelik bir yardım yapmıştır. İngiliz yardımının sadece peksimetleri kapsadığı ve Bab-ı Âli'nin peksimetlerin ulaşım bedelini kendi cebinden ödemesinin beklediği de özellikle vurgulanmıştır. İngiliz hükümeti muhacir meselesindeki dahlini sadece beş bin Sterlin tutarındaki peksimet ile sınırlı

57 BOA, Dâhiliye Nezâretî Mektubu Kalemî DH-MKT, 966/45

58 BOA, Dâhiliye Nezâretî Mektubu Kalemî DH. MKT, 2631/37

59 BOA, Şura-yı Devlet ŞD, 2779/27

60 Volkan Marttin, *Aşâir ve Muhâcir'in Müdüriyet-İ Umûmiyesi*, Atatürk Araştırma Merkez yayını, Ankara 2019, s.158.

tutmuştur.<sup>61</sup> Göçmen mevcudunun artması halktan ve hazineden yapılan yardımlarla görevini sürdüren Şehremaneti’ni yetersiz kılmıştır. Bunun üzerine, muhacirlerin ihtiyaçlarının karşılanması daha çetrefilli bir hal alınca göçmen işlemlerini yürütmesi amacıyla 5 Ocak 1860 tarihinde bir göçmen komisyonu kurulmasına karar verilmiştir.<sup>62</sup> Kurulan ilk Muhacirin Komisyonu ile birlikte komisyonlar devri olarak adlandırdığımız bir süreç başlamıştır. Kurulan komisyonlar dönem dönem değişik isimlerle “*Umum Muhacir Komisyonu, İdare-i Umûmîye-i Muhacirin Komisyonu, Muhacirin-i İslamiye Komisyonu, Aşâir ve Muhacirin Müdüriyet-i Umûmîyesi*” faaliyet göstermiştir.<sup>63</sup> Abdülhamit döneminde kurulan Muhacir Komisyonları nüfus sayısını artırarak, İslâm birliği kurma girişimlerinin bir parçası olmuşlardır. Balkan Savaşlarından sonra ise Muhacir Komisyonları İslâm birliği düşüncesinden uzaklaşmıştır.<sup>64</sup> Komisyonun kurulmasından sonra Malatya’ya ilk muhacir kabileleri gönderilmeye başlanmıştır. 8 Ekim 1861 tarihinde Dâhiliye Nezaretinden Muhacirin Komisyonu Riyaset-i Celilesi’ne gönderilen yazıda muhacirlerin Dağistanlı ve Tekay kabilesinden olup Sivas’tan Harput tarafına gönderilecek olan 30 hanenin ihtiyaçlarının karşılanarak Malatya kazası havalisine yerleştirilmeleri istenmiştir.<sup>65</sup>

Osmanlı Devleti muhacirleri iskân ederken birtakım ilkeler edinmiştir. Bu ilkelerin temel amacı; muhacirlerin en kısa sürede işe, arazi ve çiftlik hayvanları temin etmelerini, sosyal hayata uyumlarını sağlamaktır. Elinde sanati olan muhacirlere gerekli şartları sağlamaları halinde sermaye desteği sağlanmıştır. Bu amaçla, istihdam alanları oluşturulmuş; onları tüketici durumdan kurtarıp üretici duruma geçmesine imkân verilmiştir. Şehirlere yerleştirilen ve esnaflık yapması planlanan muhacirlerin han ve dükkânlarının kira ücretleri de yerli ahalinin yardımları ile tedarik edilmiştir. Böylece iskân edilmiş ve üretime başlamış olan muhacirlerin devlet bütçesine yük olmaktan çıkarak devletin mali durumunun rahatlaması amaçlanmıştır.<sup>66</sup> Malatya sancağına bağlı Hısnımansur kazasına iskân edilen Çerkez muhacirlerine ziraatta bulunmak üzere ihtiyaç duydukları lüzumlu tarım malzemelerinin verilmesi Muhâcirîn Komisyonu Riyâset-i Celilesi’ne 1 Nisan 1890 tarihli yazı ile bildirilmiştir.<sup>67</sup> Bu muhacirler ziraî gelişme üzerinde büyük rol oynamış, beraberlerinde yeni teknikler getirmiş ve tarımı geliştirmişlerdir.<sup>68</sup> Dağistan-

61 Nazan Çiçek, “Talihsiz Çerkeslere İngiliz Peksimeti: İngiliz Arşiv Belgelerinde Büyük Çerkez Göçü (Şubat 1864-Mayıs 1865)”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı: 64/1, 2009, s.74.

62 Abdullah Saydam, “Muhacir,” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2019, s. 286.

63 Ufuk Erdem, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları IV/A-2-2. 4. Dizi- Sayı:17, Ankara 2018, s. 5.

64 Erdem, a.g.e., s. 280.

65 BOA, Sadâret Mektubî Kalemi Nezâret ve Devâir Evrakı A. MKT. NZD, 371/36

66 Habibe Polat, “Osmanlı Devleti’nin Halep ve Civarına Çerkesleri İskânı (1856-1914)”, İnönü Ü. SBE., Malatya 2019 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s.105.

67 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi DH-MKT, 1713/82

68 Halil İnalçık - Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (çev. Halil Berktaş), Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 916-918.

*görsel*

Akademik  
Bakış

115

Cilt 16  
Sayı 31  
Kış 2022

lı muhacirlerin en kısa sürede rahat bir hayat yaşamasını ve sosyal hayata uyumlarını sağlamak için Malatya'da bir takım tedbirler alınmıştır. Tedbirler kapsamında, Muhacirlere verilecek arazinin hukuki bakımdan güvence altına alınması sağlanmıştır. Mamuretülaziz Vilâyeti Mektûbî Kalemiden Dâhiliye Nezâreti'ne 22 Ağustos 1885 tarihinde gönderilen yazıda; Malatya sancağına bağlı Harapşehir'de iskân edilen 350 hane muhacire tahsis edilen araziye çevre köylerin ahalisi tarafından müdahale edilmesini önlemek için arazının tapusunun muhacirlere verilmesi istenmiş usulsüzlük ve yolsuzluklara sebebiyet verilerek muhacirlerin mağdur edilmesi önlenmiştir.<sup>69</sup> Ayrıca Malatya'dan Sadaret makamına gönderilen 1 Ocak 1909 tarihli telgrafda: henüz iskân edilmemelerinden dolayı sefalette bulunan ve yevmiyeleri kesilen Malatya'daki Batum Livane muhacirlerine diğer muhacirler gibi 60'şar para yevmiye verilerek iâşe ve istirahatlerinin sağlanmasının uygun görüldüğü ifade edilmiştir.<sup>70</sup> Malatya'da bulunan Dağıstan muhacirlerinin iskânı için hazineden ihtiyaç duyulan 350 bin kuruşa ait havale name gelmediğinden gerekli harcamaların bu yılki gelirlerden karşılanmasına izin verilmesi 11 Ağustos 1903 tarihinde Mâliye Nezaretin'den yazılan yazı ile talep edilmiştir.<sup>71</sup>

### **Kıtlık Dönemlerinde Kişi ve Kurumlara Yapılan Yardımlar**

Savaş yıllarında gıda maddelerine olan talebin artması, üretimin düşmesi ve ulaşım yollarının kapanması sonucu ithalatın durmasıyla karaborsa yaygınlaşmıştır. Yoksul halkın, Ordunun ve devlet memurlarının iâşesi için gerekli besin maddelerinin ve temel tüketim maddelerinin sağlanması ve fiyat artışlarının önlenmesi için devlet yoğun çaba harcamıştır. Spekülasyonla mücadele için belediye meclisleri temel tüketim maddelerine narh koymuş, ya da satış mağazaları açmıştır.<sup>72</sup> 8 Ağustos 1914 tarihinde Dâhiliye Nazırlığı tarafından hiç kimsenin stokçuluk ve karaborsacılığa yeltenmemesi gerektiğine, bu tür davranış sergileyenler hakkında gecikmeden yasal işlem yapılacağına ve gıda fiyatlarında aşırı artışa sebep olmamak için hazırlanmış olan listedeki fiyatların cari olacağına dair karar alınmıştır.<sup>73</sup> Arz ve talep dengesinin olumsuz bir yansıması olarak; depoculuk, istifçilik, vurgunculuk faaliyetleri artmıştır. Malatya'da kıtlık nedeniyle ahalinin muhtaç duruma düşmesi sonucu bazı tedbirlere başvurulmuştur. Öncelikle yerel imkânlarla çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, Harbiye Nezareti Muhasebat Dairesinden Dâhiliye Nezâreti'ne 15 Aralık 1908 tarihinde Harbiye Nâzırı Ali Rıza adına gönderilen yazıda; Malatya'da Müslüman ve gayrimüslim kadın ve erkeklerden meydana gelen bir kalabalığın buğday pazarına hücum ederek zahireleri yağmaya kalkışması üzerine sahipleri tarafından kapatılan

69 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi DH-MKT, 1347/103

70 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi DH-MKT, 2743/93

71 BOA, Sadâret Mektubî Mûhimme Kalemi Evrakı A. MKT. MHM, 523/17

72 Zafer Toprak, *Türkiye'de "Millî İktisat" (1908-1918)*, Yurt Yayınları, Ankara 1982, s.301.

73 Erdal Korkmaz, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Karaborsa", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı: 66, 2020, s. 253.

dükkânların kışladan çağrılan askerler vasıtasıyla açtırıldığı, ahalinin dağıtılıp sükûnetin sağlandığı, ancak pazarda yeterli miktarda zahire kalmaması sebebiyle fiyatların arttığı bildirilmiştir. Halkın ihtiyacı olan buğdayın Sultan-suyu Çiftliği’nden temin edilmesi ve günlük 300 kırat buğdayın pazar yerine mahallî fiyatının altında çiftlikten doğrudan pazar yerine gönderilmesi istenmiştir. Halka gıda desteği verilmesi istenmiştir.<sup>74</sup>

İaşe Nezareti, ülke genelinde fakir ve muhtaçlara aşevleri aracılığıyla ucuz ya da parasız yemek dağıtmak için 25 kadar aşhane açmıştır. Aşhaneler vasıtası ile yüz bin dolayında fakirin iaşesini sağlamıştır. Yardım faaliyetleri Kızılay ile İaşe Nezareti vasıtasıyla yürütülmüştür. Aş ocakları, değirmenler, ekmeğe tevzi mahalleri ve ambarlar devralınmıştır.<sup>75</sup> Muhtaç durumda bulunan Müslim ve gayrimüslim ayrımı yapılmamış, hatta devlet aleyhine faaliyette bulunan kişi ve kurumlara da her türlü yardım yapılmıştır. Malatya Darüleytamı bu konuda, örnek olarak gösterebiliriz. Malatya Darüleytamı, Alman vatandaşı Protestan Misyoneri Ernst Jakob Christoffel ve kız kardeşi Hedvick tarafından Aralık 1908’den önce yetimhane olarak açılmıştır. Okulun müdürü olan Christoffel’in, yerel idarecilerin raporlarına göre “*ahlaken Ermenileşmiş*” olduğu, Osmanlı Devleti aleyhine faaliyet gösterdiği ve Ermeni çetecileriyle de iş birliği yaptığı bildirilmiştir. Christoffel’in faaliyetlerini yakından takip eden yerel yönetim, onun adeta düşman devlet konsolosu gibi hareket ettiğini bildirmiştir.<sup>76</sup> Devlete aykırı tüm bu faaliyetlerine rağmen, darüleytam müdürü Cristoffel tarafından Dâhiliye Nezareti’ne Malatya’dan gönderilen 9 Aralık 1916 tarihli telgrafta: Darüleytam’da mevcut bulunan 90 kişinin hayatta kalmasını sağlamak için günlük ihtiyaç duyulan 30 kilo buğdayın devletin öngördüğü fiyatla nokta ambarından verilmesi talebi olumlu değerlendirilmiştir.<sup>77</sup> Darüleytam, ise daha sonra misyonerlik faaliyetlerinden dolayı Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra kapanmıştır.<sup>78</sup>

1. Dünya Savaşı esnasında gıda maddelerine olan talebin artması ve yetersiz arz fiyatları artırmıştır. Bu artışın ne kadar gerçekleştiğini Düyûn-u Umumiyye’nin geçim endeksinde görmekteyiz. Düyûn-u Umumiyye’nin geçim endeksinde yer alan temel tüketim maddeleri fiyatları 1916 yılında ortalama yüzde 300 artmıştı. 1914 Temmuz ayı taban olarak alındığında tüketici geçim endeksi 1917 Ocak ayında 405 puana, 1918 Ocağın ayında 1945’e ve Aralık 1918’de 2205’e yükselmişti. 1916 artış ortalaması 280 puan, 1917 ortalaması 839 puan ve 1918’inki 1790 puandır.<sup>79</sup> Osmanlı toplumu ilk kez bu boyutlarda bir enflasyonla karşı karşıya kalıyordu. Fiyat artışlarından doğal olarak en çok sabit gelirli kesimler etkilenmiştir. Memur, asker ve emeklile-

74 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi DH-MKT, 2686/59

75 Toprak, *a.g.e.*, s.310.

76 Sezai Balcı, *Osmanlı Devleti’nde Engelliler ve Engelli Eğitimi Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi*, Libra, İstanbul 2018, ss. 154 -157.

77 BOA, Dâhiliye Nezâreti İdare-ı Umumiye Evrakı Ek kısmı DH. İ. UM. EK, 42/74

78 Mustafa Gündüz, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Engelli Eğitimi Üzerine Gelişmeler”, *Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, Sayı: 31, 2014, s. 5.

79 Toprak, *a.g.e.*, s. 330.

*gors*

Akademik  
Bakış

117

Cilt 16  
Sayı 31  
Kış 2022

rin eline geçen paranın satın alma gücü günden güne düşmüş, yaşam koşulları toplumun bu katmanları için giderek güçleşmiştir. Babîâlî, savaşla birlikte ilk fedakârlığı memur kesiminden beklemiş, artan fiyatlara karşın, aylıkların yüzde 50'sini kesintiye tâbi tutarak zorunlu tasarrufa yönelmişti. Böylece savaş öncesi aldığı aylığın ancak yarısı eline geçen memur daha savaşın ilk aylarında geçim sıkıntısına düşmüştü. Memur, eline geçen paranın sürekli alım gücünü yitirmesi sonucu giderek yoksullaşmış, maaşının satın alma gücü savaş öncesine oranla yüzde 60-80 oranında düşmüştür.<sup>80</sup>

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, bazı gıda maddelerinin ithaline her zaman ihtiyaç duyulmuştur.<sup>81</sup> İaşe heyeti gıda maddeleri üzerindeki vurgunculuğu önlemek ve fiyatlara hâkim olmak maksadıyla, tüccar ve esnafı beyannameye tabi tutmuşsa da uygulamada başarı sağlanamamıştır. Bu durum Malatya'da kendini hissettirmiştir. Malatya'dan Dâhiliye Nezaretine 13 Aralık 1918'de gönderilen telgrafta yardım talep edilmiştir: Şehrin üst düzey bürokratları; üzerlerinde bir miktar arazi bulunduğu bahanesiyle iaşeleri verilmediğinden ailece zor durumda bulduklarını belirtmişlerdir. Memurlarının ise aylardan beri yaşadıkları sefalet ve uğradıkları perişanlığın her türlü tahammülün üzerinde olduğunu ifade etmişlerdir. Nüfus Başkâtibi Vahap; Tapu Kâtibi Mahmut, Banka Muavini İbrahim, Zer'iyat Memuru Cemal, Belediye Doktoru İzzettin, Müfredat Kâtibi Nuri, Nafia Kâtibi Emin ve Maaş Kâtibi Nuri'nin iaşelerinin karşılanması talep edilmiştir.<sup>82</sup> Osmanlı Devleti, afet zamanı afet bölgesindeki afetin boyutlarını tespit etmek, daha etkin yardım ulaştırmak için ihtiyaç sahiplerini kayıt altına almıştır. Afet bölgesinde ihtiyaç sahiplerine yapılan yardımlar, kurumsal bir organizasyon olarak iane Komisyonu vasıtasıyla yapılmıştır. Yardımlar; iane, ayni, (bankalar aracılığıyla faizli veya faizsiz kredi şeklinde) nakdi olmuştur. Sadaret makamına 10 Ekim 1898 gönderilen yazıda, Bahar mevsiminde tarlaları doludan ve yağmursuzluktan zarar gören Malatya vb. kazaların çiftçilerine Ziraat Bankası'ndan ihtiyaçlarını karşılamak için kendilerine borç para veya zahire verilmesi istenmiştir. Yardım edilmediği takdirde; çiftçiler, çift alet ve hayvanlarını elden çıkarıp gelecek senenin öşründen hazine de zarar göreceğinden bahisle tohumluk satın alınmak üzere üç yıl süreyle vilâyetteki Ziraat Bankası şubelerinden 300 bin kuruşun çiftçilere zincirleme kefaletle verilmesinin son derece lüzumlu olduğunu bildirilmiştir.<sup>83</sup> Ahaliye yapılan yardımların önemli bir kısmı Ziraat Bankası Sandık ve şubelerinden, kefalet senetleri karşılığında olmuştur. Yapılan ayni yardımların çok büyük bölümünü buğday ve arpa oluşturmaktadır. Ahalinin ihtiyaç duydukları tohumluk zahire Ziraat Bankası ambarlarından rayiç fiyatla halka verilmiştir. Kıtlık esnasında, halkın durumunun perişan olduğunu ileri sürerek yardımların ta-

80 Toprak, *a.g.e.*, s. 334.

81 Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, s.7.

82 BOA, Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı DH-İ. UM, 20/16

83 BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi DH-MKT, 2115/48



vizen olarak değil de, iane olarak dağıtılmasını talep etmiştir. Ziraat Bankası'nın yapısında iyileştirme yapılmıştır. 5 Nisan 1916 da çıkarılan bir kanunla bankanın teşkilat ve kredi işleri düzenlenmiştir. Mütessesil kefaletli ikrazat sistemine ilaveten, menkul kıymet ve ziraî mahsul mukabilinde rehinli ikrazat ihdas edilmiş ve bu suretle bankanın ziraî ikrazatı üç nevi teminat esasına göre yürütülmüştür.<sup>84</sup>

## Sonuç

Osmanlı Devleti, iç ve dış politikada önemli sorunlarla uğraşırken meydana gelen doğal afetler; deprem, yangın, salgın hastalıklar, çekirge istilaları, Ermeni meselesi, göç hadiseleri büyük facialara yol açmıştır. Felaketler Osmanlıyı sıkıntılara maruz bırakmıştır. Tabii afetlerin en tahripkârı depremlerdir. Kentin dokusu yanında toplum açısından da çok yönlü ekonomik, demografik, sosyal vb. sonuçları vardır. Yıkıcı etkisi nedeniyle yangınlara ve salgın hastalıklara da yol açmıştır. Malatya'da çıkan yangınlar geniş bir sahaya yayılarak büyük bir afete dönüşmüştür. Bu yangınların Malatya halkı üzerinde menfi etkileri olmuştur. Halk, önemli ölçüde ekonomik kayba uğramış; ticari hayat sekteye uğramıştır. Yangın, sonuçları itibariyle şehrin imarı ve planlanmasının yeniden yapılmasını gerektirmiştir.

Salgınlar, tüm dünya insanına musallat olan ve en sık rastlanan afet olmuştur. Salgın hastalıklar kitlesel ölümlere sebebiyet vermesi bakımından insanlığın tarih boyunca maruz kaldığı en dehşet verici afetlerindedir. Her çağın korku salan farklı bir bulaşıcı hastalığı ortaya çıkmış, sadece Osmanlı toplumunu değil, tüm dünya toplumlarını etkilemiştir. Karşılaşılan salgın hastalıklardan en tehlikelisi ve en fazla ölümcül olanı kara ölüm olarak nitelendirilen veba ve kolera olmuştur. Kolera salgını ile mücadele amacıyla Malatya'da alınan önlemler kapsamında; doktorlar istihdam edilmiş, hastalığın görüldüğü yerler ve hastalar derhal karantinaya alınıp diğer insanlara teması önlenmeye çalışılmıştır. Sorumsuz davrananlar hakkında tahkikat başlatılmıştır. Malatya halkı ve idaresi şehrin çevre temizliği hizmetlerini ve faaliyetlerini arttırmaya, eksikliği görülen araç-gereçleri temin etmek için yardım faaliyetlerine katılmaya gayret etmiştir.

Malatya'yı olumsuz yönde etkileyen gelişmelerden biri de göç meselesidir. Malatya siyasî, ekonomik, kültürel, demografik ve sosyal boyutlarıyla toplum yapısını ve yaşantısını önemli ölçüde etkileyen muhacir meselesi ile karşılaşmıştır. Kitleler halinde göç hadiseleriyle çoğu zaman hazırlıksız olarak karşı karşıya kalan Osmanlı Devleti, göçmenlerin barınma, iâşe, sağlık ve iskânları hususunda çok zorlanmakla birlikte bu insani meseleyi devletin ve halkın yardımları ile çözmeye çalışmıştır. Malatya bu konuda gereken çabayı göstermiştir. Yerel yöneticiler ve özel memurlar tarafından yürütülen muhacirlere yönelik faaliyetlerin zamanla kurumlar bünyesinde yürütülmesi yoluna gidilmiştir. Gelenler arasında Müslüman-gayrimüslim ayrımının ya-

84 Eldem, a.g.e., s. 35.

*Gazisi*

plmaması önemli bir husustur. Bu anlamda Müslüman ve Gayrimüslim bütün unsurların her ihtiyacına elden geldiğince, imkânlar çerçevesinde cevap vermeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nin gelen göçmenlerle birlikte nüfusu artmıştır. Bu artış, boş ve kullanılmayan arazilerin şenlendirilmesi, askerî gücün pekiştirilmesi gibi katkılar sağlamıştır. Afetlerde yardımda bulunan hayır sahiplerinin insanî yönünün takdiri ve yardımların teşviki amacıyla madalyalar ihdas edilmiştir. Diğer taraftan da memleketteki olağanüstü koşullardan yararlanmak isteyen kişi ve gruplar, alınan her türlü tedbire rağmen piyasada vurgunculuk yaparak, haksız kazanç elde etme yoluna gitmiştir.

Afetlerin toplum, ekonomi, fiziki şartlar üzerinde neden olduğu olumsuz etkilerin hafifletilmesinde devlet imkânları seferber edilirken diğer taraftan da olağanüstü giderler için halkın gönüllü yardımına müracaat edilmiştir. Organize edilen yardım kampanyalarına memleketin her tarafından çok sayıda kişi ve kurum iştirak etmiştir. Komisyon vasıtasıyla yardımların bir merkezde toplanmasına ve öncelikli olarak muhtaçların gıda, barınma, temizlik vb. acil ihtiyaçlarının karşılanması, hasta ve yaralıların tedavi edilmesi için sarf edilmiştir. Yardımlar, yapılan tahkikatlar doğrultusunda birinci derecede muhtaç olanlardan başlanarak dağıtılmıştır.

Teknoloji ve verimlilikteki düşüklük; deprem, kıtlık, salgın hastalıklar, yangınlar ve çekirge istilalarıyla birleşince olay daha vahim bir hal almıştır. Bu durumda ürün arzı üzerinde hassasiyetle durulması önemli bir meseledir. Osmanlı coğrafyasında gıda ürünlerinin bölgelerarası bir akışı ve ürünün tüm coğrafyaya homojen olarak dağıtacak iktisadi ve teknik şartlar yeterli değildir. Bu nedenle herhangi bir bölgede baş gösteren kıtlık, salgın ya da yangın gibi afet durumlarında söz konusu bölgenin ivedilikle gıda arzı yönünden takviye edilmesi güçtür. İktisadi yapı ve coğrafi koşullar felaketlerin ortaya çıkışını kolaylaştırırken, çözümünü ise zorlaştırmıştır. Felaketlerin çözümü için günümüzde faaliyette bulunan afetle mücadele eden müesseselerin kurulması ile felaketlerin etkisi azaltılmıştır.

## Kaynaklar

### Arşiv belgeleri

- BOA, Bâbiâh Evrak Odası (BEO), 165/12353.  
BOA, Bâbiâh Evrak Odası (BEO), 182/13593.  
BOA, Bâbiâh Evrak Odası (BEO), 190/14178.  
BOA, Bâbiâh Evrak Odası (BEO), 191/14257.  
BOA, Bâbiâh Evrak Odası (BEO), 196/14676.  
BOA, Bâbiâh Evrak Odası (BEO), 209/15641.  
BOA, Bâbiâh Evrak Odası (BEO), 216/16168.  
BOA, Bâbiâh Evrak Odası (BEO), 249/18640.  
BOA, Bâbiâh Evrak Odası (BEO), 261/19529.

19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Malatya'da Yaşanan Afetler, Sosyal, Ekonomik Krizler ve Yardım Faaliyetleri

- BOA, Bâbiâh Evrak Odası (BEO), 370/27694.  
BOA, Bâbiâh Evrak Odası (BEO), 401/30007.  
BOA, Bâbiâh Evrak Odası (BEO), 490/36743.  
BOA, Bâbiâh Evrak Odası (BEO), 1026/769.  
BOA, Bâbiâh Evrak Odası (BEO), 1292/96829.  
BOA, Cevdet-i Sihhiye (C. SH), 28/1395.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Asayiş Kalemi (DH-EUM. AYS), 17/8.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Hukuk Evrakı (DH-KMS), 44-1/21  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Hukuk Evrakı (DH-KMS), 46-2/14.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti İdare (DH-İD), 40/1.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti İdare-i Umumiye Evrakı Ek kısmı (DH. İ. UM. EK), 42/74.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti İdare-i Umumiye Evrakı (DH-İ. UM), 20/16.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 70/17.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 117/36.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 243/43.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 289/43.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 289/67.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 292/57.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 295/54.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 309/7.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 309/28.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 966/45.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 1206/82.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 1031/14.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 1347/103.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 1603/82.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 1713/82.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 1746/77.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 1783/111.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 2115/48.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 2631/37.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 2686/59.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 2743/93.  
BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektubu Kalemi (DH-MKT), 2852/4.

*giz*

Akademik  
Bakış

121

Cilt 16  
Sayı 31  
Kış 2022

BOA, Dâhiliye Nezâreti Muhaberat-ı umumiye (DH-MUI), 130/7.

BOA, İrâde-i Dâhiliye (İ. DH), 1314/8.

BOA, İrâde-i Hususi (İ. HUS), 55/1.

BOA, Maarif Nezâreti Mektubî Kalemi (MF-MKT), 224/10.

BOA, Maarif Nezâreti Mektubî Kalemi (MF-MKT), 1077/59.

BOA, Sadâret Mektubî Mühimme Kalemi Evrakı (A. MKT. MHM), 553/23.

BOA, Sadâret Mektubî Kalemi Nezâret ve Devâir Evrakı (A. MKT. NZD), 371/36 .

BOA, Sadâret Mektubî Mühimme Kalemi Evrakı (A. MKT. MHM), 523/17.

BOA, Şura-yı Devlet (**ŞD**), **2779/27**.

BOA, Yıldız Arşivi Hususi (Y. A. HUS), 339/30.

### **Kitaplar ve Makaleler**

BALCI, Sezai, *Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Eğitimi Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi*, Libra, İstanbul 2018.

BEYDİLLİ, Kemal, "Tehcîr", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 40. Cilt , İstanbul 2011, s.319-323.

ÇAVUŞ, Remzi, "Osmanlı Devleti'nde Çekirgelere Karşı Mücadele" (1908-1918) "*Osmanlı Bili-mi Araştırmaları*", XVIII/2, İstanbul 2017, s. 59-76.

ÇİÇEK, Nazan, "Talihsiz Çerkeslere İngiliz Peksimeti: İngiliz Arşiv Belgelerinde Büyük Çerkez Göçü (Şubat 1864-Mayıs 1865)" *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64/1, Ankara 2009, s. 57-88.

ELDEM, Vedat, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

ERDEM, Ufuk, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.

GÖĞEBAKAN, Göknur, "Malatya", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 27. Cilt ,Ankara 2003, s.468-473.

GÜNDÜZ, Mustafa, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Engelli Eğitimi Üzerine Gelişmeler", *Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 31 , Ankara 2014, s. 5-14.

İNALCIK Halil - Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (çev. Halil Berktaş), Eren yayıncılık, İstanbul 2004.

KORKMAZ, Erdal, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Karaborsa", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 66, Ankara 2020, s.241-279.

MARTTİN, Volkan, *Aşâir ve Muhâcirin Müdüriyet-İ Umûmiyesi*, Atatürk Araştırma Merkez yayını, Ankara 2019.

POLAT, Habibe, *Osmanlı Devleti'nin Halep ve Civarına Çerkesleri İskânı (1856-1914)* , (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Malatya: İnönü Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

SATILMIŞ, Selahattin, "1893 Malatya Depremi ve Afet Yönetimi", *OTAM*, 39 , Ankara 2016, s. 137-177.

SAYDAM, Abdullah, "Muhacir", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 3. Basım EK-2. Cilt , Ankara 2019, s. 286-288.

SÜSLÜ, Azmi, "Tehcir Olayındaki Gerçekler" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1/ 6, Samsun 1991, s. 271-280.

*Osmanlı Belgelerine Göre Ermeni-Fransız İlişkileri, C. II, (1918-1919)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2002.

TEKDAL, Danyal, " Osmanlı Modernleşme Döneminde Bir Taşra Okulu: Malatya Erkek Rüşdiyesi (1870-1899) ", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 12 /28 , Diyarbakır 2020, s. 369-409.

Tetik, Ahmet vd.:, *Ermeni Komitelerinin Amaçları ve Eylemleri (Meşrutiyetin İlanından Önce ve Sonra)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.

TÖRELİ, Türkmən, " Osmanlı Devletinde 1910 Tarihinde Meydana Gelen Kolera Salgını Hakkında Önemli Bir Kaynak", *Tarih Okulu Dergisi*, XLVI, İzmir 2020, s.1371-1387.

TOPRAK, Zafer, Türkiye'de "Milli İktisat" (1908-1918), Yurt Yayınları, Ankara 1982.

## Extended Abstract

Natural disasters in the Ottoman Empire; earthquakes, fires, epidemics, locust invasions, the Armenian issue, and migration events caused great disasters. Earthquakes are the most destructive of natural disasters. It has also caused fires and epidemics due to its destructive effect. It has negative economic, demographic and social consequences. The fires in Malatya had negative effects on the people of Malatya. The people suffered a significant economic loss and their commercial life was interrupted. The fire required the reconstruction and planning of the city as a result.

Epidemics have been the most common disaster that has plagued people all over the world. Epidemics are one of the most terrifying disasters that humanity has been exposed to throughout history in terms of causing mass deaths. A different contagious disease of every age has emerged, affecting not only the Ottoman society but also all the world societies. The most dangerous and the most deadly of the epidemic diseases encountered were plague and cholera, which are described as the black death. Within the scope of the measures taken in Malatya in order to combat the cholera epidemic; doctors were employed, the places where the disease was seen and the patients were immediately quarantined, and contact with other people was tried to be prevented. An investigation has been initiated against those who acted irresponsibly. The people of Malatya and the administration made an effort to increase the environmental cleaning services and activities of the city, and to participate in aid activities in order to provide the tools and equipment that were found to be lacking.

One of the developments affecting Malatya negatively is the issue of migration. Malatya has faced the issue of immigrants, which significantly affects the social structure and life with its political, economic, cultural, demographic and social dimensions. The Ottoman Empire, which was often unprepared for mass migration, tried to solve this humanitarian issue with the help of the state and the people, although it had great difficulties in terms of housing, subsistence, health and resettlement of the immigrants. Malatya has shown the necessary effort in this regard. Over time, the activities for the refugees, which were carried out by local administrators and private officials, were carried out within the institutions. It is important not to discriminate between Muslims and non-Muslims. In this sense, every need of all Muslim and non-Muslim elements has been tried to be answered as much as possible, within the framework of possibilities. The population of the Ottoman Empire increased with the immigrants. This increase has contributed to the enrichment of vacant and unused lands, and the reinforcement of military power.

Medals were created in order to appreciate the humanitarian side of benefactors who helped in disasters and to encourage aid. On the other hand, individuals and groups who want to take ad-

vantage of the extraordinary conditions in the country have sought to gain unfair advantage by profiteering in the market despite all the precautions taken.

Avarız tax, which was a part of the Ottoman tax system before the Tanzimat, is a tax applied by the state in an extraordinary situation when the treasury is insufficient. The issue was tried to be resolved by applying avarız taxes under extraordinary conditions. After the Tanzimat, avarız taxes were abolished. While state resources were mobilized to alleviate the negative effects of disasters on society, economy and physical conditions, on the other hand, voluntary aid of the people was applied for extraordinary expenses. In a way, the organized aid campaigns were tried to be substituted for the avarız tax. Many individuals and institutions from all over the country participated in the aid. By means of the commission, aids are gathered in one center and primarily the needy people are provided with food, shelter, cleaning, etc. It was spent to meet their urgent needs and to treat the sick and injured. Aids were distributed starting from those in primary need in line with the investigations.

Low technology and efficiency; When combined with earthquake, famine, epidemics, fires and locust invasions, the event became more serious. In this case, it is an important issue to focus on the product supply sensitively. In the Ottoman geography, an interregional flow of food products and the economic and technical conditions to distribute the product homogeneously throughout the geography are not sufficient. For this reason, in case of disasters such as famine, epidemic or fire in any region, it is difficult to immediately reinforce the said region in terms of food supply.

While the economic structure and geographical conditions facilitated the emergence of disasters, they made the solution more difficult. The impact of disasters has been reduced by the establishment of disaster-fighting institutions operating today for the solution of disasters.

*Gors*

Akademik  
Bakış

124

Cilt 16  
Sayı 31  
Kış 2022